

JACEK NOWAK SAC

ŚWIĘCENIA BISKUPA

Na przestrzeni dziejów różnie patrzono na sakrament święceń. Trudno dokładnie ustalić, od kiedy zarysowuje się widoczna różnica między biskupem a prezbiterem. W *Tradycji Apostolskiej* św. Hipolit przedstawia trójstopniową hierarchię duchownych, na którą podczas święceń nakłada się ręce. W *Pontyfikale rzymsko-germańskim* (X wiek) pojawia się pewna nowość: święcenia biskupie, prezbiteratu i diakonatu nie stanowią już razem całości. Święcenia zaczynają się od tonsury, a szczytem ich jest prezbiterat. Biskupstwo zostaje od nich odłączone i pojawia się jako koronacja: króla, cesarza, ponieważ biskup (jako następca Apostołów) stał się panem feudalnym.

W średniowieczu, gdy rozwinęła się już sakramentologia, teologowie uważali, że tonsury i sakry biskupiej nie można uznać za sakrament. Natomiast w dobie reformacji teologowie podzielili się na dwie grupy: tomiści uznawali w dalszym ciągu istnienie siedmiostopniowego sakramentu święceń (prezbiterat, diakonat, subdiakoniat, akolit, egzorcystat, lektorat i ostiariat), pojawiły się jednak głosy sugerujące istnienie ośmio-, a nawet dziewięciostopniowego sakramentu, o ile w jego ramy włączy się tonsurę (uważaną powszechnie za wprowadzenie do stanu duchownego i traktowaną dotąd jako *sacramentale*), a także sakrę biskupią. Dopiero Pius XII w Konstytucji apostolskiej *Sacramentum Ordines* (1947 r.), określając materię i formę sakramentu święceń, zspolił ze sobą trzy stopnie święceń (diakoniat, prezbiterat i biskupstwo), przez co ukazał biskupstwo jako stopień sakramentalny¹

Dr hab. Jacek NOWAK SAC, prof. nadzw. – Katedra Teologii Liturgii Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; adres do korespondencji: ul. Pszczyńska 39a/41, 03-690 Warszawa; tel. (0-prefiks-22) 678-42-17

¹ J. N o w a k. *Trójstopniowość sakramentu święceń*. W: *Kapłaństwo*. Kolekcja Communio t. 3. Poznań 1988 s. 94-95.

Tytułem wstępu przytoczmy słowa Konstytucji apostołskiej Pawła VI, wskazujące na istotę dokonującą się poprzez święcenia biskupie. Papież stwierdza, że „konsekracja biskupia wraz z urzędową funkcją uświęcania przynosi również funkcję nauczania i rządzenia; funkcje te jednak z natury swojej mogą być wykonywane tylko w hierarchicznej wspólnoty z Głową Kolegium i z jego członkami”² W kontekście kolegialnej jedności biskupa (biskupów) z Głową, przy równoczesnym ukazaniu różnorodnej tradycji liturgicznej, Paweł VI wypowiada się na temat modlitwy konsekracyjnej w obrzędzie święceń biskupa, która stanowi obraz sukcesji apostołskiej: „[...] wydobycie ze starochrześcijańskich źródeł modlitwy konsekracyjnej, jaką znajdujemy w tak zwanej *Tradycji Apostolskiej* Hipolita Rzymskiego, napisanej na początku trzeciego wieku, [pokazuje, że] w znacznej części jest do dzisiaj stosowana w liturgii święceń w obrządku koptyjskim i syryjsko-zachodnim. W ten sposób w samym akcie święceń dostrzegamy świadectwo zgodności tak wschodniej, jak i zachodniej tradycji w odniesieniu do apostołskiej posługi biskupów”³

Natomiast Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów w dekreście wprowadzającym zmodyfikowane *Obrzędy święceń* (29 VI 1989 r.) wyjaśnia zmianę w układzie księgi, a mianowicie to, że jako pierwszy jest obrzęd święceń biskupa, a następnie obrzędy święceń prezbiteratu i diakonatu. Układ ten został oparty na argumentacji teologiczno-eklezyjologicznej, a nie – jak w poprzednim wydaniu (1968 r.) – chronologii przyjmowania czy udzielania poszczególnych stopni święceń, a więc w kolejności: obrzęd święceń diakona, prezbitera i biskupa. Dzięki takiemu schematowi biskup jawi się jako ten, „który posiada pełnię sakramentu święceń”, i „staje się bardziej zrozumiałe, że prezbiterzy są współpracownikami biskupa, a diakoni otrzymują święcenia, aby mu posługiwali”⁴

Dla lepszego zrozumienia liturgii święceń należy także na początku odpowiedzieć (choćby krótko) na pytanie: kim jest biskup? Olegario Gonzalez de Cardedal posługę biskupią odnosi do czterech rzeczywistości Kościoła: 1. Kościół jako rzeczywistość zbawcza wynikająca z misterium paschalnego Chrystusa – Źródła łaski dla wszystkich ludzi; 2. Apostołowie rozumiani jako pierwsze historyczne określenie tego Kościoła, czyli nowej mesjańskiej wspólnoty; 3. Chrystus, który będąc osobowym objawieniem Boga każdemu czło-

² P a w e ł VI. *Konstytucja Apostolska Odnowa Pontyfikatu Rzymskiego*. W: *Obrzędy Święceń biskupa, prezbitera i diakona* (odtąd: OŚ). Katowice 1999 s. 8-9.

³ Tamże s. 9.

⁴ *Dekret Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów* nr 2. OŚ s. 5.

wiekowi, ale ograniczonym w swej cielesności czasowo-przestrzennej, nie może stać się współczesny ludziom potrzebującym zbawienia; 4. Kościół lokalny, rozumiany jako miejsce, w którym głosi się Ewangelię, celebrowane liturgie, realizuje się komunie z braćmi w miłości, świadczy się o łasce Bożej i przewycięża się wszystkie formy zniewolenia oraz dokonuje się pojednania po różnego rodzaju podziałach⁵

Dopiero w zarysowanym powyżej kontekście można przejść do refleksji nad poszczególnymi etapami i obrzędami święceń biskupich, które zawsze są celebrowane podczas liturgii Mszy świętej, a konkretnie po zakończeniu Liturgii Słowa, a przed Liturgią Eucharystyczną⁶

CZAS CELEBRACJI

Warto zwrócić uwagę na czas celebracji liturgicznej trzeciego stopnia święceń. Otóż nr 22 Wprowadzenia teologicznego i pastoralnego do święceń biskupich podkreśla, iż święcenia winny odbyć się „w niedzielę lub święto, zwłaszcza w święto Apostołów, chyba że racje duszpasterskie przemawiają za wyborem innego dnia” Wyklucza jednak Triduum Paschalne, Środę Popielcową, cały Wielki Tydzień oraz Wspomnienie Wszystkich Wiernych Zmarłych. Zakaz ten jest bardzo zrozumiały ze względu na charakter tych dni. Dostrzega się jednak brak teologicznego wyjaśnienia wyboru dni, w których jest zalecana liturgia święceń. Faktycznie najstarsza tradycja Kościoła wskazuje na wybór niedzieli lub święta Apostołów. Dopiero jednak w X wieku Pontyfikał rzymsko-germański wyjaśnia w dekrete dzień celebracji święceń. Biskup jest następcą Apostołów, a więc przyjmuje święcenia w ten sam dzień, w którym Apostołowie otrzymali Ducha Świętego. Tajemnica biskupia pochodzi wprost ze ścisłego powiązania tajemnicy pentakostalnej z tajemnicą apostołską. To wyjaśnia również, dlaczego pozwalano na święcenia biskupie w święta Apostołów. Uzasadnienie tkwi w istocie łaski otrzymywanej przez biskupa, wyrażającej kontynuację tajemnicy apostołskiej i tajemnicy pentakostalnej⁷ Mając to średniowieczne uzasadnienie, można było ponowić (przypo-

⁵ O. G. De C a r d e d a l. *Kim jest biskup?* W: *Kapłaństwo* s. 121-129.

⁶ Wprowadzenie. OŚ 23; por. OŚ 31-34.

⁷ *Pontificale romano-germanico*. W: C. V o g e l (wyd.). *Studi e Testi*. T 2. Città del Vaticano 1963 (odtąd: PRG).

mnieć) je w najnowszym wydaniu obrzędów lub połączyć stare dodając nowszą refleksję teologiczno-liturgiczną dotyczącą wymienionych dni.

Mówiąc natomiast o uczestnictwie wiernych i duchownych w święceniach, Wprowadzenie (nr 15 i 22) podaje w swej argumentacji istotę tegoż zalecenia. Wyjaśnia, że „biskup zostaje ustanowiony dla całego Kościoła lokalnego” (nr 15)⁸

PRZEDSTAWIENIE I WYBÓR ORAZ PRZYRZECZENIE ELEKTA

Przedstawienie kandydata występujące w obecnie obowiązującym Pontyfikale jest tylko reminiscencją starożytniej praktyki wyboru kandydata przez lud, która kończy się bezpowrotnie w IX wieku, w czasie tworzenia *Ordo XXXIV*⁹

Prezentacja kandydata (OŚ 38) stanowi formę liturgiczną, która została wcześniej poprzedzona wykonaniem kan. 377 § 1 KPK, mówiącego: „Papież mianuje biskupów w sposób nieskrępowany albo zatwierdza wybranych zgodnie z prawem” Ten zapis prawny zyskuje również swoją podbudowę teologiczną. Otóż Kolegium Biskupie, które ma nałożyć ręce na elekta, wykonuje swą władzę „nie inaczej jak tylko za zgodą Biskupa Rzymskiego” (KK 22). On jest jedynym Pasterzem całego Kościoła (a tym samym Głową Kolegium), który wzywa biskupów do wspólnego działania wyrażającego się w aktach kolegialnych bądź indywidualnych (por. KK 22).

Sam sposób wyboru kandydata reguluje kan. 377 § 2, 3, 4 KPK.

HOMILIA

Propozycja homilii przedstawiona w Pontyfikale jest możliwa do wykorzystania w całości lub może posłużyć jako wzorzec merytoryczny do opracowania innej (OŚ 39). W jej treści należy zwrócić uwagę na istotę posługiwania biskupiego, a tym samym ukazać, kim jest biskup.

⁸ Stwierdzenie to podaje w wątpliwość zasadność udzielania święceń biskupich w przypadku pracowników Kurii Rzymskiej czy dyplomacji – por. De C a r d e d a l. *Kim jest biskup?* s. 133-135.

⁹ Por. A. S a n t a n t o n i o. *L'ordinazione episcopale. Storia e teologia dei riti dell'ordinazione nelle antiche liturgie dell'Occidente.* Roma 1976 s. 130-131.

PRZYRZECZENIA ELEKTA

Pytania stawiane elektowi dotyczą wyrażenia przezeń wolnej decyzji na przyjęcie trzeciego stopnia święceń, a następnie zadań, które są konsekwencją otrzymania biskupstwa. W pytaniach tych dostrzega się trzy zasadnicze tematy:

1. Czystość wiary i jej głoszenie;
2. Łączność z Kolegium Biskupim pod przewodnictwem papieża oraz – w konsekwencji – posłuszeństwo jemu;
3. Troska o nieskazitelność wiary oraz łączność z kolegium biskupim pod przewodnictwem następcy św. Piotra, aby dzięki temu biskup mógł jak najlepiej służyć ludowi Bożemu, którego ma stać się pasterzem.

Trzeci temat jak gdyby uzasadnia wcześniejsze dwa. Pytania te są osadzone w nauce Soboru Watykańskiego II, a w szczególności KK 18-27 oraz całego DB.

Biskup, jak zauważa C. Vagaggini¹⁰, aczkolwiek nie jest wybierany przez lud, ale otrzymuje urząd od samego Boga, to jednak jest zawsze w służbie ludu Bożego.

Formuła wypowiedziana przez głównego szafarza po zakończeniu pytań: „Niech Bóg, który rozpoczął w tobie dobre dzieło, sam go dokona” (OŚ 40) jest zaczerpnięta z Flp 1, 6. Stanowi ona stwierdzenie, ale też i prośbę skierowaną do Boga. Formuła ta ukazuje, że Bóg jest podmiotem działania, a także inicjatorem i dokonującym dobrego dzieła. W ten sposób Bóg zostaje również ukazany jako wierny obietnicom danym w swym planie zbawczym¹¹

LITANIA BŁAGALNA

Litania do Wszystkich Świętych jest prośbą skierowaną do Boga, aby udzielił elektowi swej łaski (por. OŚ 24). Równocześnie Litania ukazuje wiarę w świętych obcowanie oraz „zjednoczenie z Kościołem niebiańskim” (KK 50). Dzięki mieszkańcom nieba, którzy są głębiej zjednoczeni z Chrystusem, cały Kościół zostaje utwierdzony w świętości (KK 49).

¹⁰ C. V a g a g g i n i. *Biskup i liturgia*. „Concilium” 1-10(1065/1966) s. 99.

¹¹ Por. A. J a n k o w s k i. *Listy więzienne świętego Pawła*. Poznań 1962 s. 74-75; K. R o m a n i u k, A. J a n k o w s k i, L. S t a c h o w i a k. *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*. T. 2. Poznań-Kraków 1999 s. 281.

Aczkolwiek treść Litanii jest jednakowa w obrzędach trzech stopni święceń, to jednak aspekt eschatologiczno-eklezjalny nabiera szczególnego znaczenia właśnie podczas liturgii święceń biskupich. Przecież biskup jest gwarantem jedności Kościoła (por. KL 41).

NAŁOŻENIE RĄK I MODLITWA ŚWIĘCEŃ

Istotę sakramentu święceń jasno określił Pius XII: „Jedyną materią wyższych święceń diakonatu, prezbiteratu i biskupstwa jest nałożenie rąk; formą zaś, także jedyną, są słowa określające dokładniej zastosowanie tej materii, czyli słowa, które jednocześnie wyrażają skutki sakramentalne – mianowicie władzę kapłańską i łaskę Ducha Świętego – i które przez Kościół za takie zostały uznane i jako takie są używane”¹²

To jednoznaczne stwierdzenie Piusa XII, określające, co stanowi istotę sakramentu, oparte jest na tradycji Kościoła sięgającej I wieku. W *Dziejach Apostolskich* został ukazany moment ustanowienia „Siedmiu” poprzez modlitwę i nałożenie rąk (Dz 6, 6). W znaczeniu biblijnym natomiast ręka jest symbolem mocy (Wj 14, 31; Ps 19, 2), a także samego Ducha Bożego (Iz 8, 11; Ez 1, 3; 3, 22). Nałożenie rąk oznacza m.in. wybór osoby, dokonany przez Ducha Bożego, i obdarzenie jej niezbędnymi zdolnościami do spełnienia określonych funkcji (Lb 8, 10; Pwt 34, 9)¹³

W tym kontekście nałożenie rąk jest rozumiane jako znak Ducha Bożego, jako przekazanie władzy i misji oraz jako znak ustanowienia w posłudze. Poprzez ten znak Duch Święty wyciska na człowieku niezartarte znamię (por. DK 2; DB 2). Wynika stąd, że wewnętrznej przemiany ordynowanego dokonuje sam Duch Święty.

Ważną sprawą (aczkolwiek nie wydaje się, aby należała ona do istoty sakramentu) jest nakładanie rąk na głowę elekta przez więcej niż jednego biskupa. Tradycja Kościoła, pochodząca chociażby z *Tradycji Apostolskiej* św. Hipolita (III wiek), wskazuje, że na wybranego wkładają ręce wszyscy biskupi zebrani na liturgii¹⁴ Zwyczaj ten zostaje usankcjonowany później

¹² P i u s XII. Konstytucja apostolska *Sacramentum Ordines*. AAS 40:1948 s. 6. Paweł VI potwierdza wypowiedź Piusa XII (por. OŚ s. 10).

¹³ J.-B. B r u n o n. *Włożenie rąk*. W: *Słownik teologii biblijnej*. Poznań–Warszawa 1982 s. 1052-1053.

¹⁴ H i p o l i t. *Tradycja Apostolska*. W: M. M i c h a l s k i (red.). *Antologia literatury patrystycznej*. Warszawa 1969 s. 85: „[...] wierni zbiorą się w niedzielę wraz z prezbiterami

na Soborze w Nicei w 325 r. (kan. 4)¹⁵ Stanowisko to utrzymuje w mocy obecna nauka i prawodawstwo Kościoła (KK 22; KPK kan. 1014). Gest wspólnego nakładania rąk wskazuje, iż ordynowany jest włączany do Kolegium Biskupów. Dlatego w nowym obrzędzie musiała zostać zaznaczona rubryka mówiąca o nałożeniu rąk przez głównego szafarza święceń i innych obecnych biskupów (OŚ 45).

Warto w tym miejscu wspomnieć pewien fakt historyczny, który obecnie już nie występujący, a dotyczący przywileju papieża. Otóż *Ordo XXXV*¹⁶ podaje, że w wypadku udzielania święceń biskupich przez papieża tylko on sam nakładał ręce na elekta, bez współudziału innych biskupów w tym geście.

Aczkolwiek moc Ducha Bożego do wypełniania swojego posłannictwa biskup otrzymuje w sakramentalnym geście nałożenia rąk, to jednak możliwość jego działania określają bardzo dokładnie słowa modlitwy święceń, wyrażone w szczególny sposób w epiklezie. Wezwanie Ducha Świętego stanowi „serce” słów formuły sakramentalnej, które konkretyzują gest nałożenia rąk¹⁷ Jaka zatem moc Ducha zstępuje na człowieka poprzez święcenia biskupie? W słowach modlitwy święceń jest zawarta prośba do Boga Ojca: „Teraz, Boże, wylej na tego wybranego pochodzącą od Ciebie moc Ducha Świętego, który włada i kieruje, którego dałeś Twojemu umiłowanemu Synowi, Jezusowi Chrystusowi, On zaś dał Go świętym Apostołom, aby w różnych miejscach ustanowili Kościół, jako Twoją świątynię, na nieustanną cześć i chwałę Twojego imienia” (OŚ 47).

W słowach epiklezy jest wyrażona prośba o *spiritum principalem* dla ordynowanego. Ta prośba została zaczerpnięta z Ps 51, 14b. Zrozumienie tych dwu słów pozwoli właściwie odczytać rodzaj mocy, jaką otrzymuje biskup.

W tekście oryginalnym występuje *ruah n^edibah* i oznacza ducha szczodrości, gotowości w posłuszeństwie i w wypełnianiu woli Boga. Te zalety są związane z władcami, którzy stoją na czele ludu¹⁸ Tekst grecki, oddając ten zwrot przez *pneúma hēgemonikón*, zmienia nieco jego sens. Mówi wprost

i obecnymi biskupami. Biskupi włożą na kandydata ręce, natomiast kolegium prezbiterów będzie przy tym jedynie asystować biernie”

¹⁵ E. S z t a f r o w s k i. *Podręcznik prawa kanonicznego*. T. 3. Warszawa 1986 s. 302.

¹⁶ M. A n d r i e u (wyd.). *Les Ordines Romani*. T. 4. Louvain 1974 nr 65 (s. 44).

¹⁷ P i u s XII. Konstytucja apostolska *Sacramentum Ordines* s. 6; OŚ s. 9.

¹⁸ G. F e r r a r o. *Le preghiere di ordinazione al diaconato, al presbiterato e all'episcopato*. Napoli 1977 s. 202.

o zwierzchności i autorytecie¹⁹ Wulgata natomiast, w ślad za tekstem greckim, przyjęła wyrażenie *spiritus principalis*²⁰ Pojawienie się prośby o tego rodzaju ducha w Ps 51 nie wydaje się rzeczą dziwną, zważywszy, że autorstwo tego psalmu przypisywane jest Dawidowi – królowi Izraela (por. 1 Sm 16; 2 Sm 12, 7). W takim razie *spiritus principalis* w tekście modlitwy święceń zarysowuje obraz biskupa-zwierzchnika, ale nie w znaczeniu świeckim czy politycznym, ale w sensie biblijnym – jest on pasterzem Kościoła, który poprzez sakrament zostaje wezwany do prowadzenia owczarni²¹

Należy odnotować, iż podczas modlitwy święceń dwaj diakoni trzymają nad głową ordynowanego otwartą księgę Ewangelii (OŚ 46). Zwyczaj ten pojawił się najprawdopodobniej pod koniec IV wieku w Kościele syryjskim. Od VI wieku znany jest w Rzymie, ale zarezerwowany był dla Biskupa Rzymu. Taka sytuacja trwała do X wieku. Dopiero w *Ordo romanus XXXV* pojawia się praktyka nakładania Ewangelii w czasie wszystkich święceń biskupich²²

Ewangelia nad głową ordynowanego jest symbolem zstąpienia Ducha Świętego i posiadania Go przez biskupa. Wzywany podczas modlitwy Duch Święty zstępuje, aby duchowo namaścić elekta. Tradycja liturgiczna odwoływała się do słów Chrystusa: „Duch Pański spoczywa na Mnie, ponieważ Mnie namaścił i posłał Mnie” (Łk 4, 18)²³ Właśnie głoszenie Ewangelii stanowi jedno z głównych zadań biskupa (por. OŚ 26). Dzisiaj można tłumaczyć, że księga Ewangelii podczas święceń staje się równocześnie gestem wyjaśniającym, a nie należy do istoty sakramentalnej. Ta sama księga Ewangelii zostaje później wręczona nowo wyświęconemu biskupowi jako znak jego posługi.

Po dokonaniu istoty sakramentalnej następują obrzędy wyjaśniające. Zawierają one symbole, które odnoszą się do urzędu kapłańskiego, nauczycielskiego i pasterskiego biskupa.

¹⁹ Por. tamże s. 203.

²⁰ W polskich tłumaczeniach spotykamy wyrażenia: „duch ochoczy” (Biblia Tysiąclecia), „duch ofiarny” (Liturgia Godzin), „duch przedniejszy” (J. Wujek).

²¹ Por. F e r r a r o. *Le preghiere* s. 204-205; B. B o t t e. *Spiritus Principalis (Formule de l'ordination episcopale)*. „Notitiae” 10:1974 s. 410-411.

²² S a n t a n t o n i. *L'ordinazione episcopale* s. 138-140.

²³ Tamże s. 144-146.

NAMASZCZENIE GŁOWY

Namaszczenie głowy pojawia się w pontyfikatach francuskich pod koniec IX wieku²⁴ Amalariusz tłumaczy, że namaszczenie biskupa ma swój wzór w namaszczeniu Chrystusa. Biskup zostaje włączony poprzez mistyczne namaszczenie w namaszczonego Chrystusa, ale będąc tylko znakiem w tajemnicy Chrystusa, staje się głową swojego ludu²⁵

Obecną formułę (OŚ 49) można wyjaśniać nauką KK 26, gdzie mówi się, że biskup jest „szafarzem najwyższego kapłaństwa” Wcześniejsze soborowe stwierdzenie, zawarte w KŁ, ukazuje biskupa jako odpowiedzialnego za liturgię: „Czynności liturgiczne nie są czynnościami prywatnymi, lecz kultem Kościoła, będącego «sakramentem jedności», a Kościół to lud święty, zjednoczony i zorganizowany pod zwierzchnictwem biskupów” (KL 26). Przy biskupie skupia się całe życie liturgiczne (por. KL 41).

WRĘCZENIE EWANGELII

Formuła przy wręczaniu księgi Ewangelii pochodzi prawdopodobnie z Francji, z X wieku. Księga była otwarta, aby przyjmujący nowo wyświęcony biskup widział i rozumiał, że Ewangelia jest programem jego życia duchowego i zajęć duszpasterskich²⁶ W Pontyfikale rzymsko-germańskim pojawia się myśl o posłannictwie do nauczania²⁷ Obrzęd ów w tym znaczeniu jest kontynuowany również w dzisiejszym Pontyfikale: „Przyjmij Ewangelię i głoś słowo Boże z całą cierpliwością i umiejętnością” (OŚ 50).

NAŁOŻENIE PIERŚCIENIA

Pierwsze świadectwo i pierwsza interpretacja nałożenia pierścienia pojawia się u św. Izydora z Sewilli. Według niego pierścień biskupa jest znakiem

²⁴ Tamże s. 172.

²⁵ Amalario II. *Liber officialis* c. 14, 5-7 Wyd. J. M. Hassens. T. 2. Città del Vaticano 1938 s. 234-235.

²⁶ Santantoni. *L'ordinazione episcopale* s. 147

²⁷ PRG LXIII 43.

godności i symbolem autorytetu – władzy („Datur et anulus propter signum pontificalis honoris, vel signaculum secretorum”)²⁸

W X wieku pojawia się nowa idea, a mianowicie – zaślubiny. Od początku VII wieku we Francji, w Niemczech i w Hiszpanii zaczyna być stosowany symbol wspólnej wierności. Otóż na oczach kapłana i świadków nowożeńcy wymieniają między sobą pierścienie (obrączki) – symbol wzajemnej miłości i wierności. W takim razie pierścień wyraża tajemnicę Chrystusa i Kościoła. Biskup zatem, stając się uczestnikiem tej tajemnicy, jest oblubieńcem Kościoła²⁹ Stąd Pontyfikał rzymsko-germański podaje formułę: „Accipe anulum, fidei scilicet signaculum, quatenus sponsam Dei sanctam, videlicet ecclesiam, intermerata fide ornatus, illibate custodias”³⁰

Św. Tomasz z Akwinu, powołując się na Innocentego III, wyjaśnia znaczenie pierścienia w podobny sposób jak wcześniejsze teksty: pierścień stanowi symbol tajemnicy wiary łączącej Kościół z Chrystusem. Biskupi są, jak tłumaczy Doktor Anielski, oblubieńcami Kościoła, zajmując w nim miejsce Chrystusa³¹

W tym też duchu obecna formuła jest wyrazem myśli, że biskup ukazuje sobą Chrystusa, który staje się oblubieńcem Kościoła (por. Ef 5, 22-32): „Przyjmij pierścień, znak wierności, i zachowaj nienaruszoną wiarę. Strzeż od skażenia Bożą Oblubienicę, to jest Kościół święty” (OŚ 51). Formułę tę należy połączyć z jednym z wcześniejszych przyrzeczeń elekta, które składa on odpowiadając na pytanie: „Czy chcesz zachować czysty i nienaruszalny skarb wiary, który zgodnie z tradycją od czasów apostoelskich zawsze i wszędzie strzeżony jest w Kościele?” (OŚ 40). Nałożenie pierścienia stanowi zatem konsekwencję zobowiązania przyjętego przez wyświęconego biskupa.

NAŁOŻENIE PALIUSZA

W Pontyfikale z 1990 r. pojawia się pewna nowość. Otóż jeśli święceń dostępuje metropolita, to podczas liturgii święceń otrzymuje on także paliusz (OŚ 52). W samej formule towarzyszącej nałożeniu paliusza zawarte jest

²⁸ I z y d o r z S e w i l l i. *De ecclesiasticis officiis*. PL 83, 784.

²⁹ S a n t a n t o n i. *L'ordinazione episcopale* s. 154, 161-162.

³⁰ PRG LXIII 44.

³¹ Por. T o m a s z z A k w i n u. *Suma teologiczna* zag. 40, art. 7 (wyd. londyńskie t. 31).

wyjaśnienie jego symboliki: jest to „symbol jedności i więzi miłości, oznaka komunii ze Stolicą Apostolską i zachęta do męstwa” (OŚ 52).

Równocześnie formuła ta określa zasięg posługiwania się paliuszem: „w granicach swojej prowincji kościelnej” (OŚ 52). To wyrażenie odwołuje się do kan. 437 § 2 KPK. Natomiast „jeśli metropolita zostaje przeniesiony na inną stolicę metropolitarną, potrzebuje nowego paliusza” (kan. 437 § 3). Ponadto formuła określa również miejsce, gdzie są przechowywane i skąd są brane paliusze: „Przyjmij paliusz wzięty z konfesji świętego Piotra” (OŚ 52). Wydaje się, że te dwie informacje, a mianowicie miejsce pochodzenia paliusza oraz terytorium, na którym może się nim posługiwać metropolita, są zbędne, ponieważ nie zawierają żadnej wartości teologicznej, a jedynie informacyjno-jurydyczną. Powstaje zatem wątpliwość, czy te dwie kwestie winny być zawarte w formule liturgicznej, biorąc pod uwagę podstawową normę liturgiczną: *lex credendi – lex orandi*.

NAŁOŻENIE MITRY

Do końca X wieku biskupi nie mieli żadnego liturgicznego nakrycia głowy. W XI wieku zaczyna się mówić o mitrze tylko w odniesieniu do Biskupa Rzymu. Przywilej noszenia mitry otrzymywało od papieża wielu dygnitarzy: prałaci, opaci, a w końcu także i książęta. Papieże nie mieli problemu z udzielaniem tego przywileju, ponieważ sami zaczęli nosić tiarę. Mitra zaczęła stawać się normalnym nakryciem głowy biskupów, a tiara została ściśle zastrzeżona tylko dla papieży³²

Nałożenie mitry podczas obrzędu święceń biskupich występuje już w Pontyfikale Kurii Rzymskiej (XIII wiek), lecz nie jest połączone z żadną formułą³³ Pierwsza formuła związana z nałożeniem mitry występuje w Pontyfikale Duranda. Z jej treści można dowiedzieć się, że dwa rogi przedstawiają dwa Testamenty (Stary i Nowy), których znajomość pozwala nowemu biskupowi stanąć w prawdzie naprzeciw nieprzyjaciół³⁴

Obecny Pontyfikał również wprowadza formułę towarzyszącą nakładaniu mitry, i jest to nowość w stosunku do poprzedniego wydania (OŚ 53). Według tej nowej formuły mitra ma permanentnie przypominać biskupowi

³² S a n t a n t o n i. *L'ordinazione episcopi* s. 177-178.

³³ Tamże s. 178.

³⁴ Tamże s. 178-179.

o świętości. Symbolika mitry odwołuje się do Wj 28, 36, gdzie mówi się, iż mitra jest rodzajem turbanu z napisem „Poświęcony dla Jahwe” Pojawia się też akcent eschatologiczny poprzez odwołanie się do 1 P 5, 4: „Kiedy zaś objawi się Najwyższy Pasterz, otrzymacie niewiedzący wieniec chwały”

Poprzednie wydanie Pontyfikału zawierało błogosławieństwo mitry i pastorału, lecz poza liturgią święceń. Obecnie insygnia biskupie nie są błogosławione, jak tłumaczy Wprowadzenie teologiczne i pastoralne OŚ, „ponieważ są przekazywane w samym obrzędzie święceń” (OŚ 28f).

PODANIE PASTORAŁU

W połowie IX wieku w rytuałach frankońskich pojawił się obrzęd podania pastorału podczas liturgii święceń³⁵ Pastorał jest znakiem urzędu pasterskiego, ponieważ biskup jest pasterzem swojego ludu. Takie rozumienie odwołuje się do Starego Testamentu, gdzie Jahwe jest przedstawiony jako pasterz Izraela: „Kij Twój i laska pasterska są moją pociechą” (Ps 23, 4). Biskup, jako pasterz, nie jest właścicielem owczarni, lecz tylko jej przewodnikiem ku zbawieniu³⁶

Ta biblijna koncepcja znajduje swój wyraz w formule podania pastorału: „Przyjmij pastorał, znak urzędu pasterskiego posługiwania i czuwaj nad całą owczarnią, nad którą Duch Święty ustanowił cię biskupem, abyś kierował Kościołem Bożym” (OŚ 54).

MIEJSCE NOWEGO BISKUPA W GRONIE KOLEGIUM

Po obrzędach święceń biskup, o ile jest ordynariuszem i święcenia odbywają się we własnym kościele, zasiada na katedrze (OŚ 55).

Katedra biskupia pojawia się już w połowie II wieku. Stanowi ona miejsce nauczania, przewodniczenia, czci i sądzenia. Jej symbolika odwołuje się do Mt 19, 28: „Zaprawdę powiadam wam: Przy odrodzeniu, gdy Syn Człowieczy

³⁵ Tamże s. 152.

³⁶ Por. tamże s. 157-159. Św. Tomasz z Akwinu wyjaśnia: „Pastorał [symbolizuje] troskliwość pasterską w sprowadzaniu błądzących – przedstawia to górna krzywizna, w podtrzymywaniu słabych, przedstawia – to sam kij, laska; oraz w pobudzaniu letnich do gorliwości, co znów wyobrażone jest przez zakończenie dolne” (*Suma teologiczna*, zag. 40, art. 7).

zasiądzie na swym tronie chwały, wy, którzy poszliście za Mną, zasiądziecie również na dwunastu tronach, sądząc dwanaście pokoleń Izraela”

Jeśli natomiast biskup nie jest ordynariuszem lub święcenia odbywają się poza własnym kościołem, nowo wyświęcony zajmuje pierwsze miejsce przy głównym szafarzu.

POCAŁUNEK POKOJU

Będąc już w gronie Kolegium, nowo wyświęcony otrzymuje pocałunek pokoju od wszystkich obecnych biskupów. Stanowi to wyraz radosnego przyjęcia do Kolegium Biskupiego (por. OŚ 26).

BŁOGOSŁAWIENSTWO NOWEGO BISKUPA

Po modlitwie po Komunii nowo wyświęcony biskup, w towarzystwie dwóch innych biskupów, przechodzi przez kościół błogosławiąc wszystkich (OŚ 61). Rubryka ta i stosowanie owego obrzędu wydaje się niezrozumiałe, ponieważ po błogosławieństwie nowo ordynowanego następuje uroczyste błogosławieństwo kończące liturgię. Występujące bezpośrednio po sobie dwa błogosławieństwa stoją w sprzeczności z KL 34, gdzie jest wyraźnie mowa o prostocie obrzędów i unikaniu powtórzeń. Aczkolwiek rubryki nic nie mówią na ten temat, to wydaje się, że obrzęd ten (OŚ 61) nie powinien mieć miejsca, jeśli nowo wyświęcony biskup przewodniczy liturgii i sam udziela końcowego błogosławieństwa (por. OŚ 63).

BIBLIOGRAFIA

- C a r d e d a l O. G.: Kim jest biskup?. W: Kapłaństwo. Kolekcja Communio t. 3. Poznań 1988 s. 115-138.
- F e r r a r o G.: Le preghiere di ordinazione al diaconato, al presbiterato e all'episcopato. Napoli 1977
- N o w a k J.: Trójstopniowość sakramentu święceń. W: Kapłaństwo. Kolekcja Communio t. 3. Poznań 1988 s. 94-112.
- S a n a n t o n i o A.: L'ordinazione episcopale. Storia e teologia dei riti dell'ordinazione nelle antiche liturgie dell'Occidente. Roma 1976.
- V a g a g g i n i C.: Biskup i liturgia. „Concilium” 1-10:1965-1966 s. 97-106.

THE BISHOP'S CONSECRATION

S u m m a r y

The article starts with a short historical outline of the issue and with a definition of the bishop, and then it discusses and in turn explains particular rites of the liturgy of the bishop's consecration. First, the question of the choice of the day, when the consecration should be carried out, is discussed – in principle it should be a Sunday or a holiday, especially the feast of the Apostles. This is justified by its connection with the Apostolic and Pentecostal mystery. Next, presentation and choice of the elect is shown. Bishops, putting their hands on the elect, exercise their authority, always in unity with the Pope, who elects the new bishop. The elect's oaths are concentrated on care for purity of the faith and its propagation as well as on unity with the college of bishops under the leadership of the Pope. The supplicatory litany shows the unification with the heavenly Church, since it is recited during the liturgy of the bishop's consecration; it clearly stresses that the bishop is a guarantor of the Church's unity.

The essence of the sacrament, that is putting hands on the bishop and the consecration prayer, is presented in the Biblical context and in the context of the Tradition of the Church. The Gospel held over the elect's head is a symbol of the Holy Spirit's descent and of the bishop's having it. The gesture refers to Luke 4, 18.

The rite of anointing the head is explained by referring to the Constitution of the Church (no 26). Handing the Gospel points to the bishop's responsibility for teaching in the Church. Putting on the ring signifies marriage to the Church, which was already explained by St Thomas Aquinas. Putting on the pallium, in the case of a metropolitan (a novelty in the current rites) is a symbol of unity with the Apostolic See. However, it seems that the information-jurisdiction part should not be placed in the liturgical formula, taking into consideration the fundamental liturgical norm: *lex credendi – lex orandi*. Also putting on the mitre connected with an appropriate formula is a novelty in the current pontifical. The symbolism of the mitre refers to Ex 28,36 and I Pet 5, 4. The crosier is a sign of the pastoral office (cf. Ps. 23, 4). The newly consecrated bishop, taking his place in the college of bishops receives a kiss of peace from particular bishops, which is a sign of joyful accepting him to their company.

The consecration rites (when the prayer after the Communion is over) end with a blessing given by the newly consecrated bishop. This act is not quite comprehensible, as at the end there is a general blessing, finishing the whole liturgy. Double blessing is contradictory to the Constitution on Liturgy no 34.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: obrzęd, święcenia, biskup.

Key words: rite, consecration, bishop.